

**КРИМСЬКА
ПРАВОЗАХИСНА
ГРУПА**

e-mail: crimeahrg@gmail.com

website: crimeahrg.org

МОНІТОРИНГОВИЙ ОГЛЯД СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ У КРИМУ

ЗА КВІТЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2023 РОКУ

м. Київ
2023 р.

КРИМСЬКА
ПРАВЗАХИСНА
ГРУПА

Кримська правозахисна група (КПГ) — організація кримських правозахисників і журналістів, метою якої є сприяння дотриманню і захисту прав людини в Криму шляхом формування пильної уваги до проблем дотримання прав людини і міжнародного гуманітарного права на території Кримського півострова, а також пошуку і відпрацювання механізмів для захисту прав людини у Криму¹.

КПГ документує порушення прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності у Криму з 2014 року.

5:00 AM

COALITION

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну КПГ також приєдналася до Коаліції «Україна. П'ята ранку», яка збирає та документує воєнні злочини й злочини проти людяності, вчинені в ході російської збройної агресії проти України².

¹ <https://crimeahrg.org/uk/>

² <https://www.5am.in.ua/>

ЗМІСТ

1 ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА	2
Насильницькі зникнення	2
Політично мотивоване переслідування	4
«Справа кримських мусульман»	4
Справа Леніє Умерової	5
«Справи українських диверсантів»	6
Переслідування за звинуваченням в участі у батальйоні ім. Н. Челебіджіхана	7
Переслідування Свідків Єгови	8
Свобода слова та висловлювання думки	9
Законодавчі обмеження	9
Справа громадянської журналістки Ірини Данилович	9
Переслідування за висловлювання думки	10
Переслідування за підтримку України й антивоєнну позицію	10
Справа Богдана Зізи	12
Справа Івана Купіча	12
2 ВИКОРИСТАННЯ КРИМУ ЯК ВІЙСЬКОВОЇ БАЗИ РФ	14
Призов осіб, котрі мешкають на окупованій території, до збройних сил держави-окупанта та мобілізація	14
Мілітаризація дітей	14
Атаки на цивільне населення України з Криму	15

НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну Кримська правозахисна група (далі — КПГ) документує випадки викрадення цивільних осіб з новоокупованих територій Херсонської та Запорізької областей і вивезення їх до місць позбавлення волі в окупованому Криму. Цивільних викрадають російські військовики, представники Росгвардії або ФСБ РФ. Викрадених осіб катують як відразу після позбавлення волі, так і тоді, коли їх доправляють до СІЗО у Сімферополі.

У новому слідчому ізоляторі СІЗО №2, що його курує ФСБ РФ, продовжують утримувати цивільних полонених, викрадених з півдня України після 24 лютого 2022 року. За інформацією КПГ, у цьому ізоляторі **більше 120 осіб**. Серед незаконно утримуваних є громадські активісти, волонтери та представники місцевої влади.

Кримська правозахисна група має верифіковану інформацію про щонайменше **50 осіб**, яких тримають у цьому СІЗО.

Серед викрадених з Херсонської області є **Сергій Цигіпа, Олександр Зарівний, Микола Петровський, Олександр Бабич, Аппаз Куртамет, Ірина Горобцова, Павло Запорожець, Леонід Кондрацький, Олександр Новацький, Геннадій Ласінський, Костянтин Резник та інші**.

У липні 2023 р. КПГ встановила, що у СІЗО №2 Сімферополя перебуває мешканець Нової Каховки **Леонід Кондрацький**. Його викрали 7 жовтня 2022 року у місті Таврійськ Каховського району Херсонської області. У 2014 році Леонід Кондрацький брав участь в антитерористичній операції у Донецькій області. Після окупації частини Херсонщини його тричі викрадали і катували та врешті-решт вивезли до Криму¹.

КПГ встановила, що у СІЗО №2 утримується **Олександр Новацький**, поліцейський з Херсону. Він працював заступником начальника Головного управління Нацполіції Херсонської області. Останні два роки керував поліцією Високопілля. За свідченнями родичів, Олександра викрали 14 липня 2022 року у Херсоні².

В СІЗО №2 окупаційна влада РФ продовжує утримувати й інших мешканців Херсонщини, про яких раніше повідомляла КПГ. Серед них мешканець села Велика Кардашинка Голопристанського району Херсонської області **Геннадій Ласінський**, якого після викрадення звинуватили за ч. 3 ст. 222 КК РФ (Незаконні придбання, передача, збут, зберігання, перевезення, пересилання чи носіння зброї, основних частин вогнепальної зброї, боєприпасів)³.

У СІЗО №2 тримають і викраденого 27 березня 2022 року в Херсоні 28-річного волонтера з інвалідністю **Миколу Петровського**. Його звинуватили у шпигунстві за ст. 276 КК РФ. Волонтера протягом півроку утримували у підвалі співробітники ФСБ РФ, а під час відступу російських військ з Херсону вивезли до Криму⁴.

¹ <https://crimeahrg.org/uk/u-sizo-n2-simferopolya-znajshli-meshkanczya-novoi-kahovki-yakogo-trichi-brali-u-polon/>

² <https://www.slidstvo.info/warnews/avtomatom-po-golovi-i-zabraly-rosiyany-ne-pidtvrdzhuyut-shho-trymayut-u-poloni-policzejskogo-z-hersona/>

³ <https://crimeahrg.org/uk/v-sizo-n2-simferopolya-znajshli-shhe-odnogo-vikradenogo-ukrainczya/>

⁴ <https://crimeahrg.org/uk/vikradenogo-v-hersoni-volontera-z-invalidnistyu-mikolu-petrovskogo-zvinuvachuyut-u-shpigunstvi/>

У тому самому СІЗО в неволі знаходиться начальник управління гуманітарної політики Херсонської РДА, голова громадської спілки ветеранів АТО **Олександр Зарівний**, викрадений 17 березня 2022 р. в Олешках на Херсонщині. 22 травня «Київський районний суд» Сімферополя продовжив йому термін тримання під вартою до 28 серпня. ФСБ РФ його звинувачує у шпигунстві за ст. 276 КК РФ.

Олександр Зарівний, сімейний архів

У травні окупаційна влада все ж таки визнала, що утримує в СІЗО волонтера **Маріано Кала Таюд Гарсію** (*Mariano Cala Tauud Garcia*), громадянина Іспанії, який вісім попередніх років проживав в Україні⁵.

Після повномасштабного вторгнення він працював у Херсоні, допомагаючи дітям, котрі лишилися без батьківської опіки, брав участь у мітингах проти окупації. Його викрали 19 березня 2022 р.

У СІЗО №2 також утримують й українських громадян з Запорізької області. За інформацією КПП, більше року в неволі перебувають **Віталій Расторгуєв та Володимир Кривцун**. Обоє чоловіків звинувачують за ст. 30 ч. 3 та ст. 361 ч. 1 КК РФ (*приготування до акту міжнародного тероризму*).⁶ Офіційно Віталія Расторгуєва взяли під варту 30 грудня 2022 р. за рішенням «Київського районного суду» Сімферополя. Однак до цього його тримали у СІЗО без жодних звинувачень. 23 травня 2023 року «Київський районний суд» Сімферополя продовжив термін тримання під вартою Віталія Расторгуєва та Володимира Кривцуна на три місяця. Окупаційні органи «слідства» звинуватили чоловіків у нібито замаху на окупаційного «мера» Бердянська Олександра Сауленка.

Віталій Расторгуєв, сімейний архів

КПП стало відомо, що в СІЗО-2 утримується **Сергій Петренко**, мешканець Запоріжжя, зниклий 14 березня після перетину російського КПП Чонгар. У червні «прокуратура» Криму підтвердила, що він знаходиться у СІЗО-2 з 14 березня 2023 р. Родичам ФСБ РФ повідомила, що Петренко проходить «перевірку через наявну інформацію про діяння, спрямовані на завдання шкоди безпеці РФ під час проведення «СВО».

Волонтер з Мелітополя **Ярослав Жук, викрадений у червні 2022 року, був** перевезений до СІЗО №2 у Ростові-на-Дону. Після цього у Південному окружному військовому суді почався судовий процес у його сфабрикованій справі за ч. 1 ст. 361 КК РФ (*акт міжнародного тероризму*). Його звинувачують у буцімто замаху на окупаційного директора Департаменту освіти Мелітополя Олену Шапурову. В суді Жук заявив, що 29-30 травня співробітник СІЗО у Ростові жорстоко побили його⁷. До цього його неодноразово катували⁸.

⁵ <https://crimeahrg.org/uk/okupanti-viznali-shho-utrimuyut-ispanskogo-volontera-mario/>

⁶ <https://crimeahrg.org/uk/u-sizo-№2-simferopolya-znajshli-dvoh-zhiteliv-berdyanska-yakih-okupanti-zvinuvachuyut-u-terorizmi/>

⁷ <https://zmina.info/news/politvyazen-yaroslav-zhuk-zayavyv-shho-u-rostovskomu-sizo-jogo-byly-ta-katuvaly-strumom/>

⁸ <https://crimeahrg.org/uk/vikradenij-volonter-yaroslav-zhuk-rozpoviv-pro-torturi-u-poloni/>

Окрім того, КПП стало відомо, що окупаційна влада РФ відкрила ще один неофіційний слідчий ізолятор у селі Чонгар Генічеського району Херсонської області. Офіційно про нове СІЗО окупаційна влада не повідомляє. В це місце несвободи перевели декілька в'язнів, викрадених на півдні України та тимчасово утримуваних у Криму. Зокрема, у цьому СІЗО тримають близько 10 осіб за підозрою в участі у кримськотатарському батальйоні ім. Номана Челебіджіхана. КПП встановила, що там утримують також **Ленура Халілова** з села Рикове Генічеського району. Його обвинувачують за ст. 208 ч.2 УК РФ (*Організація незаконного збройного формування чи участь у ньому*).

ПОЛІТИЧНО МОТИВОВАНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Щонайменше **165 громадян України** перебувають у місцях позбавлення волі через політично мотивоване та/або релігійне кримінальне переслідування. Повний список опубліковано на сайті КПП.

«СПРАВА КРИМСЬКИХ МУСУЛЬМАН»

Фігурантів цієї справи звинувачують у причетності до ісламських організацій або у пропаганді діяльності організацій, що в РФ визнані терористичними чи екстремістськими, але не є такими за законодавством України.

Справи розглядаються з порушенням права на справедливий суд, основними доказами для суду є свідчення анонімних свідків (*багато хто з них — співробітники ФСБ РФ*), досудові показання свідків, котрі у подальшому в суді заявляють, що такі свідчення надали під тиском, а також лінгвістичні експертизи розмов обвинувачених мусульман. Докази, надані стороною захисту, зазвичай судді не беруть до розгляду. Судовий розгляд справ проти цивільних осіб здійснюють військові суди РФ.

5 квітня співробітники ФСВП (*Федеральна служба виконання покарань РФ, рос. — ФСИН*) взяли під варту та доправили до СІЗО Сімферополя громадянського журналіста ініціативи «Кримська солідарність» **Амета Сулейманова**.⁹ До цього він перебував під домашнім арештом через хворобу серця. Раніше Південний окружний військовий суд у Ростові-на-Дону засудив його до 12 років позбавлення волі у колонії суворого режиму. Справжньої причиною переслідування Амета є його журналістська діяльність — висвітлення обшуків та арештів кримських татар. Його вже затримували у 2017 і 2019 роках. Амета Сулейманова утримують у спецблоці СІЗО, де відібрали потрібні йому ліки. Він має проблеми з диханням і потребує ліків, щоб уникати спазмів і задишки.

18 квітня Південний окружний військовий суд у Ростові засудив кримського татарина **Мурата Мустафаєва** до 4 років позбавлення волі за звинуваченням в участі у «Хізб ут-Тахрір» за ч. 2 ст. 205.5 КК (*участь у діяльності терористичної організації*) та ст. 278 із застосуванням ч. 1 ст. 30 КК (*приготування до насильницького захоплення влади*). Перші два роки покарання Мустафаєв перебуватиме у тюрмі, решту — у колонії суворого режиму.¹⁰ За інформацією ФСБ, ця справа розглядалася за особливим порядком, оскільки Мустафаєв визнав провину й уклав досудову угоду з прокурором. Мурат Мустафаєв був затриманий 11 серпня 2022 року разом із Віленом Темер'яновим, Енвером Крошем, Сеїтією Аббозовим, Едемом Бекіровим та Рінатом Алієвим після обшуків в Джанкої та Джанкойському районі.

⁹ <https://crimeahrg.org/uk/pravozahisniki-zaklikayut-zvilniti-gromadyanskogo-zhurnalista-ameta-sulejmanova-u-yakogo-hvore-sercze/>

¹⁰ <https://crimeahrg.org/uk/krimskogo-tatarina-murata-mustafaeva-zasudili-do-4-rokiv-vyazniczi/>

17 травня Південний окружний військовий суд у Ростові оголосив вирок **Олександрю Сизікову, Аліму Суф'янову та Сейрану Хайредінову**. Олександра Сизікова, який має інвалідність I групи із зору, засудили до 17 років позбавлення волі з відбуванням перших чотирьох років у тюрмі. Суд ухвалив відправити його до виправної колонії суворого режиму, а після звільнення призначив півтора роки обмеження волі, заборонивши відвідувати публічні заходи та зібрання. Хайредінову та Суф'янову суд призначив по 12 років позбавлення волі у колонії суворого режиму. Перші чотири роки вони також мають відбути у тюрмі, а після колонії кожен з них матиме обмеження волі на рік¹¹.

25 травня Південний окружний військовий суд у Ростові засудив кримськотатарського активіста **Ернеса Сейтосманова** до 18 років колонії суворого режиму. Перші чотири роки Ернес Сейтосманов перебуватиме у тюрмі, інші — у колонії. Він був затриманий 9 лютого 2022 року після обшуків. 5 грудня 2019 року той самий суд засудив до 17 років колонії суворого режиму його рідного брата **Енвера Сейтосманова**.¹²

31 травня Південний окружний військовий суд оголосив вирок **Рустему Мурасову, Джеббару Бекірову, Завуру Абдуллаєву та Рустему Таїрову**. Суддя призначив Джеббару Бекірову 17 позбавлення волі в колонії суворого режиму з відбуванням перших чотирьох років у в'язниці. Активісти Рустем Таїров, Рустем Мурасов та Завур Абдуллаєв отримали по 12 років позбавлення волі з відбуванням перших чотирьох років у в'язниці із подальшим обмеженням волі на рік.¹³ Їх було затримано 7 серпня 2021 року після обшуків в їхніх домах. Справжньої причиною переслідування стала їхня громадянська активність: вони відвідували політично мотивовані суди, брали участь у флешмобах та інформаційних ініціативах, пікетах на підтримку незаконно ув'язнених мусульман Криму.

16 червня Південний окружний військовий суд засудив кримськотатарського активіста **Ансара Османова** до 20 років колонії суворого режиму.¹⁴ На сьогодні це максимальний термін у справах «проти кримських мусульман» у Криму. Його затримали 9 лютого 2022 року після обшуків. Він був активістом та допомагав проекту розвитку та підтримки дітей політв'язнів «Кримське дитинство».

Наприкінці червня стало відомо, що РФ в порушення норм МГП етапувала з окупованого Криму на свою територію **Фархода Базарова, Меджита Абдурахманова та Ремзі Бекірова**. Фархода Базарова та Меджита Абдурахманова доправили до тюрми у місті Балашов Саратовської області. Громадянського журналіста Ремзі Бекірова етапували до тюрми №2 міста Єнісейськ Красноярського краю. За вироком Південного окружного військового суду, активіст має провести там п'ять років з дев'ятнадцяти, потім відбуватиме покарання в колонії суворого режиму.

СПРАВА ЛЕНІЄ УМЕРОВОЇ

4 грудня 2022 року 25-річна громадянка України, кримська татарка Леніє Умерова була затримана прикордонниками ФСБ РФ після перетину грузино-російського кордону нібито за порушення правил режимної зони. Жінка з Києва таким маршрутом намагалася дістатися Криму, щоб доглядати батька, який страждає на онкологічне захворювання. До 16 березня 2023 року Леніє тримали у Центрі тимчасового утримання іноземних громадян біля Владикавказу та відмовлялися передати її до України. Пригородний районний суд визнав її винною у «порушенні режиму державного кордону» (ч.1 ст. 18 КоАП РФ) та оштрафував її на 2 тисячі рублів.¹⁵

¹¹ <https://crimeahrg.org/uk/ogoloshenij-virok-figurantam-spravi-krimskih-musulman-sizikovu-sufyanovu-ta-hajredinovu/>

¹² <https://crimeahrg.org/uk/krimskomu-tatarinu-ernesu-sejtosmanovu-rosijskij-sud-priznachiv-18-rokiv-kolonii-suvorogo-rezhimu/>

¹³ <https://crimeahrg.org/uk/rosijskij-sud-zasudiv-do-kolonii-shhe-chotiroh-krimskih-tatar/>

¹⁴ <https://crimeahrg.org/uk/aktivista-ansara-osmanova-zasudili-do-20-rokiv-uvyaznennya/>

¹⁵ <https://crimeahrg.org/uk/ponad-4-misyaczi-rosiya-utrimue-v-zaruchnikah-gromadyanku-ukraini-krimsku-tatarku-lenie-umerovu/>

Вночі 16 березня Леніє Умерову випустили з Центру утримання іноземних громадян без жодних пояснень. Однак, за її словами, біля воріт на неї чекала машина з 4 чоловіками. Вони схопили її, одягли на голову пакет, привезли до центру Владикавказу та залишили там. На цьому місці її одразу затримав патруль поліції та безпідставно склав на неї протокол про «непокору працівникам поліції». Ленінський районний суд призначив їй адміністративне покарання у вигляді 15 діб арешту.

Доки Умерова перебувала в ізоляторі, на неї знов склали аналогічний протокол: нібито вона відмовилася віддавати свій телефон поліцейським. 27 березня той самий суд знову ухвалив їй 15 діб арешту. Леніє перевезли до ізолятора міста Беслан. 9 квітня на Умерову знову склали протокол за «непокору поліцейським», а до завершення цього терміну склали аналогічний протокол та знов залишили під арештом.

Адвокати Леніє Умерової звернулися до суду із клопотанням надати записи камер відеоспостереження з ізолятора, які підтверджували, що жінка не скоювала жодних дій, за які на неї склали протокол. Однак кожного разу суд відмовляв у цього клопотання та керувався виключно позицією МВС РФ.

На початку травня російські силовики, фактично, викрали Умерову з ізолятора Владикавказу та, не повідомивши їй причин своїх дій і не поінформувачи адвокатів, перевезли до Москви у СІЗО Лефортово й звинуватили у шпигунстві.¹⁶ З того часу її утримують під вартою. 30 червня влада РФ продовжила термін незаконного утримання під вартою Леніє Умерової на три місяці — до 4 жовтня 2023 року.

«СПРАВИ УКРАЇНСЬКИХ ДИВЕРСАНТІВ»

За кримськими «справами українських диверсантів і шпигунів» в ув'язненні перебувають щонайменше 14 громадян України, затриманих до повномасштабного вторгнення РФ в Україну, серед них: **Володимир Дудка, Олексій Бессарабов, Дмитро Штибліков, Геннадій Лімешко, Леонід Пархоменко, Костянтин Давиденко, Дмитро Долгополов, Анна Сухоносова, Юнус Машаріпов, Іван Яцкін, Галина Довгопола, Владислав Єсипенко, Євген Петрушин, Станіслав Стеценко (Худолей).**

В таких справах ФСБ РФ під час затримання звинувачує кримчан «у підготовці диверсій, зберігання зброї та шпигунстві». У цих справах зафіксовано незаконні методи ведення слідства й застосування тортур для отримання свідчень зізнання, порушення презумпції невинуватості, поширення ФСБ РФ через російські ЗМІ відео «зізнання».

Після повномасштабного вторгнення кількість таких справ значно зросла.

3 травня у Криму ФСБ РФ затримала щонайменше 7 чоловіків, звинувачуючи їх у начебто замаху на представників керівництва окупаційної влади — Сергія Аксьонова, Володимира Константинова та Янину Павленко — та діяльності у складі «української агентурної групи». Серед затриманих кримчан Віктор Подвальний, Олександр Литвиненко, Сергій Кривошеїн, Костянтин Євмененко, Ігор Зорін та Сергій Войнаровський, а також Денис Петранов, ймовірно громадян Болгарії. ФСБ стверджує, що чоловіки буцімто готували замах під «управління голови ГУР України Кирила Буданова»¹⁷. Головне управління розвідки Міністерства оборони України назвало дезінформацією заяву ФСБ щодо затриманих чоловіків.

За наявною у КПП інформацією, є ознаки політично мотивованої справи та застосування незаконних методів слідства щодо Віктора Подвального та інших затриманих.

¹⁶ <https://crimeahrg.org/uk/lenie-umerovu-perevezli-u-sizo-lefortovo-obvinuvachuyut-u-shpigunstvi/>

¹⁷ <https://crimeahrg.org/uk/u-krimu-zatrimali-7-lyudej-za-zvinuvachennyam-u-zamahu-na-aksonova/?fbclid=IwAR30xZoQUue-4oQgLrAn4jBcrg4V4oWQuAg2c21rYyG7ycZKS8GqkTAINEc>

30 травня ФСБ РФ затримала у Сімферополі місцевого мешканця, майстра спорту зі спортивного орієнтування **Кирила Баранника**. Його звинуватили у підриві залізничних колій 23 лютого 2023 року у селі Поштове Бахчисарайського району. Він повідомив, що до нього застосовувалися тортури з використанням електричного струму. Після визнання провини співробітники ФСБ продовжили тортури, щоб змусити його визнати себе винним у ще одній диверсії — підриві залізниці біля села Чистеньке Сімферопольського району 18 травня 2023 року. Баранник розповів, що його катували струмом, підключаючи електричні клєми до пальців рук, ніг, мочок вух та сідниць. Потім били руками та ногами по тулубу та голові, внаслідок чого, на його думку, зламали йому ребро з правого боку. Крім того, під час тортур Бараннику загрожували зґвалтуванням, вбивством нібито при спробі втечі і обіцяли вбити його матір¹⁸. Кримчанина утримують у СІЗО №2 Сімферополя.

Наприкінці червня ФСБ РФ під час риболовлі затримала двох мешканців Ялти нібито за «готовність здійснити диверсійно-терористичні акти на військових об'єктах Криму, співпрацюючи з СБУ (Служба безпеки України)». Проти них відкрита кримінальна справа за новою, запровадженою після повномасштабного вторгнення, статтею — 275.1 КК РФ (*співробітництво на конфіденційній основі з іноземною державою, міжнародною чи іноземною організацією*). Стаття передбачає позбавлення волі терміном від 3 до 8 років. «Київський районний суд» Сімферополя взяв чоловіків під варту¹⁹.

У СІЗО №2 Сімферополя також утримують кримчанина Євгена Мельничука, який був затриманий у Севастополі у жовтні 2022 року за фотографування російської військової техніки²⁰.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗВИНУВАЧЕННЯМ В УЧАСТІ У БАТАЛЬЙОНІ ІМ. Н.ЧЕЛЕБІДЖІХАНА

Офіційною причиною переслідування обвинувачених за ч. 2 ст. 208 КК РФ (*Участь у незаконному збройному формуванні, яке діє в цілях, що суперечать інтересам Російської Федерації*) у Криму і на новоокупованих після 24 лютого 2022 року територіях є те, що вони «не з'явилися добровільно у правоохоронні органи РФ і не заявили про свою участь у «Кримськотатарському добровольчому батальйоні ім. Номана Челебіджіхана». Оголошеним слідством доказом діяльності батальйону проти інтересів РФ є інформація зі ЗМІ, що метою створення батальйону була деокупація Криму.

1 червня 2022 року Верховний суд Росії визнав «терористичним» і заборонив на території РФ «кримськотатарський добровольчий батальйон ім. Номана Челебіджіхана». 21 липня 2022 року ФСБ Росії додала батальйон до списку терористичних організацій.

24 квітня 2023 року «Київський районний суд» Сімферополя засудив жителя Криму до 4 років позбавлення волі за участь у батальйоні імені Н. Челебіджіхана. ФСБ заявило, що він буцімто доєднався до лав батальйону у 2016 році. 1 червня 2023 «Кіровський районний суд» у Криму засудив кримчанина до 2 років позбавлення волі. Чоловіка звинуватили у нібито участі в батальйоні ім. Номана Челебіджіхана.

31 травня у Раздольненському районі Криму затримали двох братів за підозрою у нібито участі у кримськотатарському батальйоні ім. Номана Челебіджіхана та «охороні об'єктів батальйону, розташованих неподалік Чонгару Генічеського району Херсонської області»²¹. Стосовно них порушили кримінальні справи за ст. 208 КК РФ (*Організація незаконного збройного формування чи участь у ньому*).

¹⁸ <https://crimeahrg.org/uk/zatrimanij-za-pidozroyu-u-pidrivi-zaliznichnih-kolij-simferopolecz-zayaviv-pro-torturi/>

¹⁹ <https://crimeahrg.org/uk/u-yalti-zatrimali-dvoh-miscevih-zhiteliv-za-spivpracyu-z-sbu/>

²⁰ <https://crimeahrg.org/uk/u-sizo-%e2%84%962-simferopolya-znajshli-shhe-odnogo-vikradenogo-aktivista/>

²¹ <https://crimeahrg.org/uk/v-krimu-zatrimali-dvoh-brativ-za-niczbuto-uchast-u-bataljoni-im-nomana-chelebidzihana/>

Практика переслідування цивільних осіб за такими справами використовується тепер й на окупованих територіях після 24 лютого 2022 року, зокрема в Херсонській та Запорізьких областях.

15 квітня, ймовірно на пункті пропуску з Кримом, контрольованому РФ, затримали двох чоловіків за підозрою в участі у кримськотатарському батальйоні ім. Номана Челебіджихана. ФСБ порушила кримінальні справи за ч. 2 ст. 208 КК РФ²².

20 квітня 2023 року «Київський районний суд Сімферополя» засудив кримського татарина **Аппаза Куртамета** за звинуваченням у «фінансуванні збройного формування» (ч.1 ст.208 КК РФ) до семи років позбавлення волі у колонії суворого режиму²³. Куртамет — викладач кримськотатарської мови з села Новоолексіївка Херсонської області. 23 липня 2022 року був затриманий на пункті пропуску між окупованим Кримом і частиною Херсонської області, контрольованою РФ. За версією обвинувачення, «він, знаючи про незаконну діяльність ісламського батальйону «Крим», переказав 500 гривень²⁴ представнику батальйону».

21 травня окупаційний «Армянський міський суд» у Криму засудив до 5 років позбавлення волі 36-річного українця за нібито участь у кримськотатарському батальйоні²⁵. ФСБ, що затримала чоловіка у листопаді 2022 року під час спроби в'їзду до Криму, заявила, що він буцімто вступив до лав батальйону у 2015 році і протягом двох років брав активну участь у його діяльності.

«Джанкойський районний суд» у березні засудив громадянина України до 5 років ув'язнення за участь у «кримськотатарському батальйоні ім. Номана Челебіджихана». Тепер стало відомо про те, що засудженим є Ігор Халілов, котрого в липні 2022 року викрали у Генічеську Херсонської області та вивезли до Криму.

27 травня ФСБ повідомила про затримання трьох людей на Херсонщині за підозрою в участі у батальйоні ім. Номана Челебіджихана. За версією ФСБ РФ, чоловіки нібито вступили до батальйону 2016 року²⁶.

Варто зауважити, що останнім часом окупаційна влада Криму не повідомляє прізвища людей, яких затримують або засуджують за обвинуваченнями в участі у цьому батальйоні.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ СВІДКІВ ЄГОВИ

20 квітня 2017 року Верховний суд РФ визнав «Свідків Єгови» екстремістською організацією та заборонив її діяльність на території РФ, з 2018 року триває переслідування «Свідків Єгови» за кримінальними справами.

23 квітня «слідчий комітет» Криму повідомив про те, що завершив розслідування справи щодо двох прихильників «Свідків Єгови» з Севастополя та Євпаторії — 53-річного Віктора Кудінова та 51-річного Сергія Жигалова, яких звинувачують у керуванні діяльністю екстремістської організації (ч. 1 ст. 282.2 КК). Справу проти них порушили у серпні 2022 року, тоді ж в їхніх домах були проведені обшуки. Згідно інформації «слідчого комітету», «слідчі слідчого відділу Гагаринського району дійшли висновку, що з травня 2019 року двоє прихильників забороненої в Росії організації «Свідки Єгови» розробили злочинний план щодо продовження її діяльності на території Севастополя, визначивши для себе ролі старійшин у осередку «Приморське»²⁷.

²² <https://crimeahrg.org/uk/u-krimu-zatrimali-shhe-dvoh-gromadyan-ukraïni-nibito-cherez-uchast-u-krimskotatarskomu-bataljoni/>

²³ <https://crimeahrg.org/uk/krimskogo-tatarina-z-novooleksiivki-appaza-kurtameta-zasudili-do-7-rokiv-uv'yaznennya/>

²⁴ Приблизно 13 євро

²⁵ <https://crimeahrg.org/uk/u-krimu-shhe-odnogo-cholovika-zasudili-na-5-rokiv-u-spravi-krimskotatarskogo-bataljonu/>

²⁶ <https://crimeahrg.org/uk/u-krimu-povidomyayut-pro-zatrimannya-troh-osib-u-hersonskij-oblasti-u-spravi-krimskotatarskogo-bataljonu/>

²⁷ <https://crimeahrg.org/uk/spravu-shhe-dvoh-svidkiv-egovi-z-krimu-peredali-do-okupacijnogo-sudu/>

Вранці 22 травня у Феодосії стався обшук у подружжя Зінченків, після чого 31-річного Максима Зінченка було затримано і доставлено до Севастополя. Через два дні, проведених в ізоляторі, його помістили під домашній арешт та звинувати в участі в екстремістській організації «Свідки Єгови» (ч. 2 ст. 282.2 КК). За версією слідства, Зінченко з 2019 року «займався незаконною організацією зібрань, виступів із вивченням релігійних матеріалів, сам виступав із проповідями на зборах, з використанням мережі Інтернет, пропагував екстремістські ідеї». Розгляд справи запланований у «Нахімовському районному суді» Севастополя.

За інформацією сайту «Свідки Єгови», у Криму було відкрито щонайменше 13 таких кримінальних справ, 12 віруючих було засуджено до реальних термінів позбавлення волі в колоніях. З 2014 року у Криму та Севастополі окупаційна російська влада вчинила щонайменше 98 обшуків у прихильників «Свідків Єгови».

СВОБОДА СЛОВА ТА ВИСЛОВЛЮВАННЯ ДУМКИ

ЗАКОНОДАВЧІ ОБМЕЖЕННЯ

У РФ і на окупованих нею територіях України триває згортання свободи слова й діють нові законодавчі обмеження, що передбачають кримінальну відповідальність за так звані «фейки» про дії російської армії в Україні. Нова стаття 207.3 КК РФ запровадила покарання за поширення «свідомо неправдивої інформації».

Так само триває переслідування за новою адміністративною статтею про «публічні дії, спрямовані на дискредитацію російської армії» (стаття 20.3.3. КпАП РФ). Максимальне покарання передбачає штраф до 100 000 рублів. Щонайменше 104 рішення за адміністративними справами «за дискредитацію російської армії» проти кримчан було винесено «судами» в період з 1 квітня по 30 червня 2023 р.

У Криму депутати «Госсвета» ухвалили у першому читанні законопроект, що дозволяє звільнити «державних службовців» у разі присвоєння їм статусу «іноземного агента».

СПРАВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТКИ ІРИНИ ДАНИЛОВИЧ

Ірина Данилович, працівниця охорони здоров'я та громадянська журналістка, була викрадена ФСБ РФ 29 квітня 2022 року. Її тримали у підвалі будівлі ФСБ та застосовували до неї тортури. Після того, як Ірину Данилович змусили підписати порожні бланки, їй повідомили, що в її сумочці знайшли двісті грамів вибухівки, й порушили кримінальну справу за ч. 1 ст. 222.1 КК РФ (*Незаконні придбання, передача, збут, зберігання, перевезення чи перенесення вибухових речовин*). За рішенням «суду» її взяли під варту. Перебуваючи в ув'язненні, Ірина Данилович неодноразово зазнавала жорстокого та нелюдського поводження.

28 грудня 2022 року «Феодосійський міський суд» засудив Ірину Данилович до 7 років позбавлення волі і сплати 50 тисяч рублів штрафу.

21 березня Ірина Данилович оголосила сухе голодування на знак протесту проти відсутності лікування та медичної допомоги в СІЗО-1 Сімферополя, через що вона вже втратила слух на ліве вухо. 6 квітня вона припинила голодування, оскільки адміністрація СІЗО пообіцяла їй медичну допомогу.

29 червня 2023 року «Верховний суд» Криму розглянув апеляційну скаргу на вирок та змінив термін позбавлення волі. Строк покарання був скорочений всього на один місяць²⁸.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ВИСЛОВЛЮВАННЯ ДУМКИ

25 червня у Білогірську біля скелі Ак Кая були затримані 73-річний **Рустем Курносов**, 65-річний **Енвер Усеїнов** та **Ебабіль Ібрагімов**, який фільмував подію на відео. Ібрагімова відпустили після розмови у відділку поліції. На Рустема Курносова та Енвера Усеїнова було складено протоколи за ч. 2 ст. 20.2 КпАП РФ «Організація чи проведення громадського заходу без подання у порядку повідомлення про проведення громадського заходу». Цього ж дня «Білогірський районний суд» визнав чоловіків винними у скоєнні адміністративного правопорушення та призначив їм штрафи у 20 тисяч рублів кожному²⁹.

Наприкінці червня жителя Сімферополя Дениса Булигіна «Київський районний суд» Сімферополя заарештував і оштрафував через записи в соцмережах. Проти нього було відкрито дві адміністративні справи за ч. 1 ст. 20.3 КпАП (пропаганда чи демонстрування символіки заборонених організацій) та ч. 1 ст. 20.3.3 КпАП («дискредитація російської армії»)³⁰. Справа за «пропаганду або демонстрування символіки заборонених організацій» відкрили через аватарку Булигіна у Facebook. На цій світлинці було розміщене гасло «Свободу Навальному!». «Суд» призначив йому за це 15 діб адміністративного арешту.

Для переслідування кримчан за їхню антиросійську, антипутінівську та / або проукраїнську позицію, а також за критику російської чи місцевої окупаційної влади була створена інтернет-спільнота під назвою «Кримський СМЕРШ». Назва походить від аббревіатури «СМЕРШ» (рос. «Смерть шпионам») — так називалася контррозвідувальна організація, що діяла у 1943–1946 рр. у складі НКО (Народного комісаріату оборони) СРСР. Власне, СМЕРШ — один з інструментів репресивної системи радянських часів. Після повномасштабного вторгнення учасники новоствореної спільноти «Кримський СМЕРШ» переслідують тих, хто не підтримує російську владу та війну проти України. Спільнота публікує персональну інформацію про таких людей, розпалює ненависть до них, закликає до переслідування їх, подає доноси у ФСБ та МВС РФ. Інформація цієї групи неодноразово ставала підставою для відкриття кримінальних та адміністративних справ проти кримчан. Засновником та головним організатором діяльності цієї спільноти є Олександр Таліпов, місцевий проросійський блогер, який системно використовує мову ненависті проти українців та противників російської влади, співпрацюючи з ФСБ РФ для переслідування активістів.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ПІДТРИМКУ УКРАЇНИ Й АНТИВОЄННУ ПОЗИЦІЮ

Протягом квітня-червня 2023 року КПГ задокументувала щонайменше 110 адміністративних проваджень, переданих на розгляд до «судів» Криму за ст. 20.3.3. КпАП РФ («дискредитація російської армії»). За 104 з них було ухвалено про призначення адміністративного покарання (штраф або адміністративний арешт).

Всього за період повномасштабного вторгнення КПГ задокументувала щонайменше 370 таких адміністративних проваджень, за 328 з них було винесено ухвали про призначення адміністративного покарання.

²⁸ <https://crimeahrg.org/uk/aktivistczi-irini-danilovich-zminili-virok/>

²⁹ <https://crimeahrg.org/uk/dvoh-krimchan-oshtrafuvali-za-krimskotatarskij-prapor/>

³⁰ Детальніше у розділі «Переслідування за підтримку України та антивоєнну позицію»

Щонайменше **370** адміністративних справ «за дискредитацію російської армії» (ст. 20.3.3. КпАП РФ) проти кримчан
З них **328** – ухвали про призначення покарання

Одною з найпоширеніших причин переслідування є публікації у соціальній мережі. Згідно проаналізованим КПГ рішенням «судів», до адміністративної відповідальності притягли кримчан за такі пости в соціальних мережах Інстаграм, «Однокласники», «ВКонтакте» та Телеграм-каналах: «Война с Украиной, страшная, нелепая и бездарная — самая подлая, позорная и несправедливая война в истории России», «Крым — это Украина», пости с «негативным отношением к проводимой Российской Федерацией Специальной Военной Операции, недовольством российской властью, в частности, президентом Российской Федерации», «Слава Україні», «No WAR we stand with Ukraine» та інші. Наприклад, кримчанин, який в Інстаграм розмістив прапор України із написом «мирного неба над головою», був оштрафований на 30 000 рублів.

Також кримчан притягають до відповідальності за коментарі, розміщені під постами в соціальних мережах. Так, під публікацією про наступ ЗСУ кримчанин розмістив коментар «Давайте поскорее, мы уже ждались», за що був адміністративно покараний. Інший приклад — коментар «Нет войне!» до публікації «Так сейчас выглядит центр Харькова. Пришли освобождать, не забываем это».

У цих випадках «судді» розцінюють такі дії як «несогласие с действиями Вооруженных Сил Российской Федерации по проведению военной операции на территории Украины» та «дискредитацию использования Вооруженных Сил Российской Федерации в целях защиты интересов Российской Федерации и ее граждан, поддержания международного мира и безопасности».

Слоган «Слава Україні» є сталою підставою для притягнення до відповідальності, нерідко за висновками організацій, прямо не дотичних до державно-юридичної сфери. Як-от, коли розглядалася адміністративна справа проти місцевого мешканця, котрий оприлюднив свою світліну з прапором України в руках, підписавши її «Слава Україні», «суддя» спирався на «наукове заключення» «Феодосийского музея древностей». Цей документ стверджував, що гасло «Слава Україні» має характер «провокації на адресу державного устрою і дискредитації використання Збройних Сил Російської Федерації з метою захисту інтересів Російської Федерації та її громадян, підтримки міжнародного миру і безпеки в рамках демілітаризації та денацифікації України».

У червні були затримані двоє мешканців села Северне Чорноморського району — батько та син **Юрій та Олександр Велички**. Інформацію про них розмістив кримський блогер — Олександр Таліпов, організатор спільноти «Кримський СМЕРШ». Чоловіків змусили вибачатись на камеру. Її звинуватили у тому, що вони «дискредитувала у соцмережах армію, президента РФ, заперечувала територіальну належність Криму до РФ». «Раздольненський районний суд» призначив їм штраф по 2000 рублів кожному³¹.

³¹ <https://crimeahrg.org/uk/v-krimu-okupanti-oshtrafuvali-ta-zmusili-vibachatis-proukraïnsko-nalashтованиh-batka-ta-sina/>

Наприкінці червня жителя Сімферополя **Дениса Булигіна** «Київський районний суд» оштрафував за 16-секундний відеозапис, яким автор «виражає свою підтримку Україні, показує жести вітання Збройних сил України». «Суд» призначив штраф у розмірі 50 000 рублів за порушення ч. 1 ст. 20.3.3 КпАП РФ (*публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних Сил РФ*)³².

Окупаційна влада притягає до відповідальності й за демонстрацію підтримки України та анти-воєнну позицію в громадських місцях. Зокрема, переслідувалися такі особи: кримчанин, який в розмові з інспектором «дорожньо-патрульної служби» РФ стверджував, що «*русские сами напали на Украину*», або пасажир поїзду «Москва-Сімферополь», котрий доводив іншим пасажиром, що «*армия России убивает мирных жителей Украины*», «*президент Российской Федерации «бранное слово», это он начал войну с Украиной*», і зазначав: «*Я против нахождения России на Украине и специальной военной операции*».

Триває й кримінальне переслідування. Так, на початку червня у Керчі були затримані двоє місцевих мешканців — **Єгор Савченко** та **Михайло Жидков**. Їх затримали за розміщені в місті анти-воєнні графіті. За інформацією окупаційної влади, проти них відкрита кримінальна справа за ч. 2 ст 214 КК РФ (*вандалізм за мотивом політичної ненависті*). Відомо, що «Керченського міський суд» відправив Єгора Савченка під домашній арешт³³.

СПРАВА БОГДАНА ЗІЗИ

17 травня 2022 року був затриманий 28-річний місцевий мешканець **Богдан Зіза**, якого звинуватили у тому, що він у ніч проти 16 травня обілляв жовтою та блакитною фарбами вхід до будівлі «адміністрації» Євпаторії. До нього слідчі застосовували незаконні методи слідства (*насильство, тиск, залякування, погрози, перешкоджання роботі адвоката тощо*).

У січні 2023 року Богдана Зізу етапували в Росію для розгляду його справи у Південному окружному військовому суді у Ростові-на-Дону.

6 червня цей суд засудив кримського активіста до 15 років позбавлення волі за звинуваченнями, зокрема, у скоєнні терористичного акту, вандалізмі та навмисному знищенні чи пошкодженні чужого майна шляхом підпалу. У своєму останньому слові перед проголошенням вироку Зіза вимагав звільнення всіх кримських політичних в'язнів та декламував український вірш.

10 червня Богдан Зіза оголосив голодування на знак протесту проти політично вмотивованого переслідування громадян України з боку Російської Федерації. Через 17 днів він заявив про припинення голодування, за цей час він втратив 10 кг. Адміністрація СІЗО ізолювали його в окрему камеру з жорсткішим спостереженням.

СПРАВА ІВАНА КУПІЧА

30 березня «Верховний суд» Криму засудив 40-річного мешканця села Піонерське **Івана Купіча** за статтями: диверсія (ч. 1 ст. 281 КК РФ) та незаконний обіг вибухових речовин (ч. 1 ст. 222.1 КК РФ). Чоловіка також звинуватили у приготуванні до диверсії (ч. 1 ст. 281 КК РФ із застосуванням ч. 1 ст. 30 КК РФ). Йому призначили покарання — 10 років ув'язнення зі штрафом у розмірі 70 тисяч рублів.

Іван Купіч оскаржував рішення у апеляційній інстанції, проте вирок залишили без змін. Як йдеться у вирокі, Іван Купіч зробив «коктейлі Молотова», які кинув у будівлю військкомату у Сімферополі. Судячи зі слів «свідків», пожежі не було, вони лише помітили «сліди займання під

³² <https://crimeahrg.org/uk/zhitelya-simferopolya-oshtrafuvali-ta-zareshthuvali-na-15-dib-cherez-zapisi-v-soczmerezhah/>

³³ <https://crimeahrg.org/uk/u-kerchi-porushili-spravi-proti-dvoh-miscevih-zhiteliv-cherez-antivoenni-grafti/>

вікнами». Окупаційне слідство вважає також, що Купіч нібито планував підрих залізниці у Криму. «Суддя» вирішив, що «мотивом вчиненого Купічем злочину була його незгода з проведенням СВО на території України, а сам Купіч був агресивно налаштований до російських військових».

На судовому засіданні Іван Купіч стверджував, що докази проти нього сфабриковані, всі клопотання, які заявляв адвокат, були проігноровані, зокрема, про проведення додаткових експертиз.

Наприкінці червня Третій апеляційний суд загальної юрисдикції Сочі переглянув вирок Івану Купічу, скоротивши термін покарання на шість місяців.

2

ВИКОРИСТАННЯ КРИМУ ЯК ВІЙСЬКОВОЇ БАЗИ РФ

ПРИЗОВ ОСІБ, КОТРИ МЕШКАЮТЬ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ, ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА ТА МОБІЛІЗАЦІЯ

РФ використовує кримчан у повномасштабній війні проти України. У порушення норм міжнародного гуманітарного права триває примусовий призов кримчан до лав збройних сил РФ. Примусове залучення населення окупованих територій до служби в армії окупаючої держави є порушенням норм міжнародного права, а саме — положень ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни. До того ж, дії окремих осіб, відповідальних за реалізацію такого примусового залучення, є воєнним злочином згідно ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

У Криму тривають переслідування за ухилення від служби у збройних силах РФ. Станом на 30 червня 2023 року Кримська правозахисна група задокументувала щонайменше **468 кримінальних справ** за ст. 328 КК РФ у Криму (*Ухилення від служби у Збройних силах РФ*), переданих до «судів» на окупованому півострові. З них за період з 1 квітня по 30 червня 2023 було задокументовано щонайменше 26 кримінальних справ за ст. 328 КК РФ, за 19 з них ухвалено обвинувальні вирoki (*штрафи від 15 до 50 тисяч рублів*). Виплата штрафу не звільняє від проходження служби.

У червні Південний окружний військовий суд залишив без змін вирок — 9 років колонії суворого режиму кримському військовослужбовцю-контрактнику Денису Нарольському, який відмовився воювати в Україні. Його затримали у січні 2023 року, та 30 березня «Кримський гарнізонний військовий суд» засудив його до 9 років колонії³⁴ за статтю про «дезертирство, вчинене за умов збройного конфлікту чи ведення бойових дій» (ч. 3 ст. 338 КК РФ).

Кримська правозахисна група з 24 лютого 2022 року збирає інформацію про загиблих і полонених військових РФ, приписаних до військових частин у Криму. На кінець червня 2023 року КППГ задокументувала з числа таких військовиків, котрі воюють на боці РФ, щонайменше 267 загиблих³⁵.

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ДІТЕЙ

В окупованому Криму російська влада й надалі реалізує політику знищення української ідентичності, мілітаризації свідомості мешканців півострова, уславлення учасників війни в Україні. Росія активно використовує інструменти мілітарної пропаганди серед населення Криму, включаючи дітей, пропагує службу в російській армії та поширює заклики до ведення агресивної війни³⁶.

Триває реалізація плану заходів для місцевих військкоматів та т.зв. міністерств. Зокрема, «Міносвіти Крима» та інші міністерства та відомства зобов'язуються забезпечити «учбово-матеріальну базу для навчання учнів початковим знанням у сфері оборони та їхньої підготовки з основ

³⁴ <https://crimeahrg.org/uk/krimskomu-kontraktniku-yakij-vidmovivsya-voyuvati-zatverdili-virok-u-9-rokiv/>

³⁵ <https://crimeahrg.org/uk/zagibli-vijskovi-iz-krimu/>

³⁶ <https://crimeahrg.org/uk/czilespryamovana-militarizacziya-osviti-movi-kulturi-zbroya-ruskogo-mira-na-okupovanih-teritoriyah/>

військової служби», «проведення військово-патріотичної роботи з громадянами допризовного віку, ознайомлення з військовими ритуалами, музеями та кімнатами бойової слави» тощо³⁷.

Міністр освіти РФ Сергій Кравцов заявив, що початкова військова підготовка дітей з 1 вересня 2023 року стане обов'язковою частиною навчальної програми у школах. Зокрема, діти повинні навчитися збирати-розбирати автомат, кидати гранату, пересмикувати затвор гвинтівки тощо.

Російська влада вперше за період окупації повністю скасувала заходи на 9 травня (т. зв. «день перемоги»), зокрема було скасовано щорічний парад і ходу «безсмертного полку». Окупаційна влада пояснила це міркуваннями безпеки. У цих умовах ключові організації з мілітаризації дітей «Юнармія» і «Кримпатріотцентр» активно проводили пропагандистські заходи для дітей в онлайн-форматі.

АТАКИ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ З КРИМУ

Після 24 лютого цього року Крим став базою, з якої РФ наносить удари по українським містам. З території окупованого Криму й акваторії Чорного моря РФ постійно атакує цивільні об'єкти України, внаслідок чого загинули чи були поранені цивільні.

Починаючи з кінця вересня 2022 року, РФ почала активно застосовувати дрони-камікадзе «Shahed-136» іранського виробництва для атак на цивільну інфраструктуру. Ці дрони також запускаються і з території окупованого Криму. Для підготовки операторів дронів влада Ірану направила на півострів своїх інструкторів.

Так, вночі 27 квітня ЗС РФ здійснили атаку крилатими ракетами «Калібр» з акваторії Чорного моря на житлові квартали Миколаєва. Найбільше постраждали багатоквартирна 5-поверхівка, кілька приватних будинків, фактично вигоріла історична будівля — будинок адміралтейства пам'ятка архітектури національного значення. Внаслідок атаки **загинула жінка, 23 людини отримали поранення**, серед яких — одна дитина³⁸.

Вночі 14 червня 2023 року з акваторії Чорного моря РФ завдала удару 4 крилатими ракетами «Калібр» у напрямку Одещини, одна з яких влучила у цивільний об'єкт. Внаслідок атаки загинуло троє людей, 13 поранені³⁹.

³⁷ <https://crimeahrg.org/uk/v-okupovanomu-krimu-trivayut-borotba-proti-ukraïnskoi-identichnosti-ta-militarizacziya-svidomosti-ditej/>

³⁸ https://t.me/V_Zelenskiy_official/6011

³⁹ <https://t.me/odeskaODA/1774>